

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-22>

УДК 338.48

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТУРИЗМУ

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF TOURISM SOCIALIZATION

Голод Андрій Петровичдоктор економічних наук, доцент,
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана БоберськогоORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9022-3475>**Феленчак Юлія Богданівна**доктор економічних наук, доцент,
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана БоберськогоORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6673-9180>**Графська Орислава Іванівна**доктор економічних наук, доцент,
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана БоберськогоORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8134-3771>**Holod Andrii, Felenchak Yuliia, Grafaska Oryslava**
Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi

Стаття присвячена обґрунтуванню методологічних засад соціалізації туризму в контексті формування соціальної доктрини туризму в Україні. Аргументовано, що основою соціалізації туризму є туристичний потенціал певної території, який формується туристичними ресурсами і попитом на них, а також наявністю туристичних підприємств та організацій із кваліфікованим персоналом. Обґрунтовано такі принципи соціалізації туризму як відповідальність, доступність, безпечність, збалансованість і конвергентність. Сформульовано методологічні підходи до наукового аналізу соціалізації туризму, які мають бути врахованими при формуванні та реалізації соціальної доктрини туризму, – системний, синергетичний, процесний, аксіологічний, деонтологічний. З урахуванням запропонованих принципів та підходів до наукового аналізу соціалізації туризму виокремлено п'ять компонентів цього процесу, на яких має базуватися розроблення соціальної доктрини туризму: соціальний туризм, туристична акультурація, безпека туризму, якість туристичних послуг, національні цінності.

Ключові слова: соціалізація, туризм, соціальна доктрина, принципи, підходи.

Статья посвящена обоснованию методологических основ социализации туризма в контексте формирования социальной доктрины туризма в Украине. Аргументировано, что основой социализации туризма является туристический потенциал определенной территории, который формируется туристическими ресурсами и спросом на них, а также наличием туристических предприятий и организаций с квалифицированным персоналом. Обоснованы следующие принципы социализации туризма: ответственность, доступность, безопасность, сбалансированность и конвергентность. Сформулированы методологические подходы к научному анализу социализации туризма, которые должны быть учтены при формировании и реализации социальной доктрины туризма, – системный, синергетический, процессный, аксиологический, деонтологический. С учетом предложенных принципов и подходов к научному анализу социализации туризма выделены пять компонентов этого процесса, на которых должна базироваться разработка социальной доктрины туризма: социальный туризм, туристическая акультурация, безопасность туризма, качество туристических услуг, национальные ценности.

Ключевые слова: социализация, туризм, социальная доктрина, принципы, подходы.

The article is devoted to substantiation of tourism socialization methodological bases in the context of social doctrine of tourism formation in Ukraine. It is argued that the basis of tourism socialization is the tourism potential of a certain area formed by tourist resources and demand for them, as well as the presence of tourism enterprises and

organizations with qualified personnel. Such principles of tourism socialization as responsibility, accessibility, safety, balance and convergence are substantiated. Methodological approaches to the scientific analysis of tourism socialization are formulated, which should be taken into account in the formation and implementation of the social doctrine of tourism – systemic, synergetic, process, axiological, deontological. Taking into account the proposed principles and approaches to the scientific analysis of tourism socialization, five components of this process are identified, on which the development of social doctrine of tourism should be based: social tourism, tourist acculturation, tourism safety, quality of tourist services, national values. The practical implementation of the social doctrine of tourism are the processes of strategic planning and thus formed documents (concepts, strategies and programs for tourism development at both national and regional levels). The main effect of strategic planning in the field of tourism should be the modernization of tourism as a type of economic activity and social phenomenon. Taking into account the spatial differences of the tourist potential, the optimal object of development and implementation of the social doctrine of tourism is the state. Just at the national level by integrating diverse processes of regional tourism development, taking into account global trends and values, it is possible to develop a conceptual model of socially oriented tourism development, based on which it is advisable to develop a national tourism strategy and regional programs. The key value that must be taken into account at all levels of implementation of the social doctrine of tourism is human centeredness, because human as a consumer of tourist services and a worker in the field of tourism is the most important element of modern tourism systems.

Keywords: socialization, tourism, social doctrine, principles, approaches.

Постановка проблеми. Активний розвиток туризму і перетворення його в одну з найважливіших галузей світової економіки зумовлюють необхідність дослідження соціальних функцій та напрямів впливу на життєдіяльність соціуму цього виду економічної діяльності. Зростання вагомості впливу туристичної сфери на соціальні аспекти життєдіяльності населення зумовлене комплексом факторів, серед яких найвагомим є підвищення якості життя населення, що формує зміни споживчого попиту на туристичні послуги та активізує впровадження технологічних інновацій у всі сфери суспільного життя. З огляду на це якісно нового значення набувають проблеми соціалізації туризму, яка з одного боку представлена зростанням ролі соціальних чинників у розвитку туристичної сфери, а з іншого – презентує зростання ролі туризму як чинника соціально-економічного розвитку держав та регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останнім часом в Україні актуальності набули дослідження соціальної проблематики розвитку туризму, результати яких, зокрема, висвітлені у працях К. Задорожної [1], О. Зибаревої [2], І. Каленюк та Т. Котенко [3], Л. Федоришиної та Л. Шевчук [4], В. Федорченко [5]. Ці та інші автори аналізували економічні, географічні, філософські аспекти соціальних чинників та функцій туристичної діяльності як у теоретичній, так і у прикладній площині.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на те, що окремі аспекти соціалізації туризму на локальному, регіональному та державному рівнях в українській науці загалом досить ґрунтовно досліджені, формування теоретико-методологічних засад цього напрямку

соціально-економічних досліджень усе ще перебуває на початковому етапі. Актуальними питаннями є формування поняттєво-термінологічного апарату, уточнення методологічних підходів до розуміння сутності і структури соціалізації туризму та пошук шляхів практичного втілення результатів цього процесу в системі соціальної політики.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування методологічних засад соціалізації туризму в контексті формування соціальної доктрини туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На наш погляд, методологічні засади формування соціальної доктрини туризму мають базуватися на наукових підходах до системного аналізу складної взаємодії процесів, що протікають у соціальній та туристичній сферах і можуть трактуватися як комплексний процес соціалізації туризму. У практичному вимірі соціалізація туризму є процесом зростання ролі соціальних чинників у розвитку туристичної сфери. У методологічному контексті під час наукового аналізу розвитку туристичної діяльності на сучасному етапі необхідним є застосування підходів та методів, що традиційно застосовуються для дослідження соціальних явищ і процесів, а також обґрунтування соціально орієнтованих принципів формування стратегічної документації і соціальних механізмів реалізації пропонуваніх заходів [6].

Пріоритетність аналізу розвитку туристичної сфери із позицій соціалізації зумовлена також соціальною природою туризму як явища та виду економічної діяльності, до якого залучені як туристи і місцеве населення, так і персонал

туристичних підприємств. Вагоме соціальне значення туризму полягає також у міжкультурній взаємодії, ціннісному та когнітивному аспектах цього виду діяльності людини.

Основою соціалізації туризму є туристичний потенціал певної території, який формується не лише природними та історико-культурними туристичними ресурсами і туристичним попитом на них, а й наявністю туристичних підприємств та організацій із кваліфікованим персоналом, який може забезпечити соціальну доступність наявних туристичних ресурсів і об'єктів (рис. 1).

Оскільки туристичні потоки мають не лише внутрішньодержавне, а й міжнародне походження, то процеси соціалізації туризму неодмінно зазнають інтенсивного впливу глобалізаційних чинників. Поряд із цим власне унікальність туристичної привабливості певної території, її регіональний аспект, є важли-

вою цінністю, роль якої не нівелюється у процесі здійснення туристичної діяльності та має важливе соціальне значення. Таким чином, на соціалізацію туризму одночасно з глобалізацією здійснюють вплив і процеси регіоналізації, практичним втіленням яких є формування регіональних туристичних брендів.

Соціалізація туризму як основа формування соціальної доктрини туризму базується на таких принципах як відповідальність, доступність, безпечність, збалансованість і конвергентність [6].

Принцип відповідальності у соціалізації туризму полягає у обов'язковому врахуванні можливих соціальних наслідків від впровадження та реалізації різних туристичних програм. Туризм не повинен завдавати шкоди як навколишньому природному середовищу, так і місцевим спільнотам, а також має сприяти реалізації освітньо-виховної функції у межах соціально важливих видів туризму.

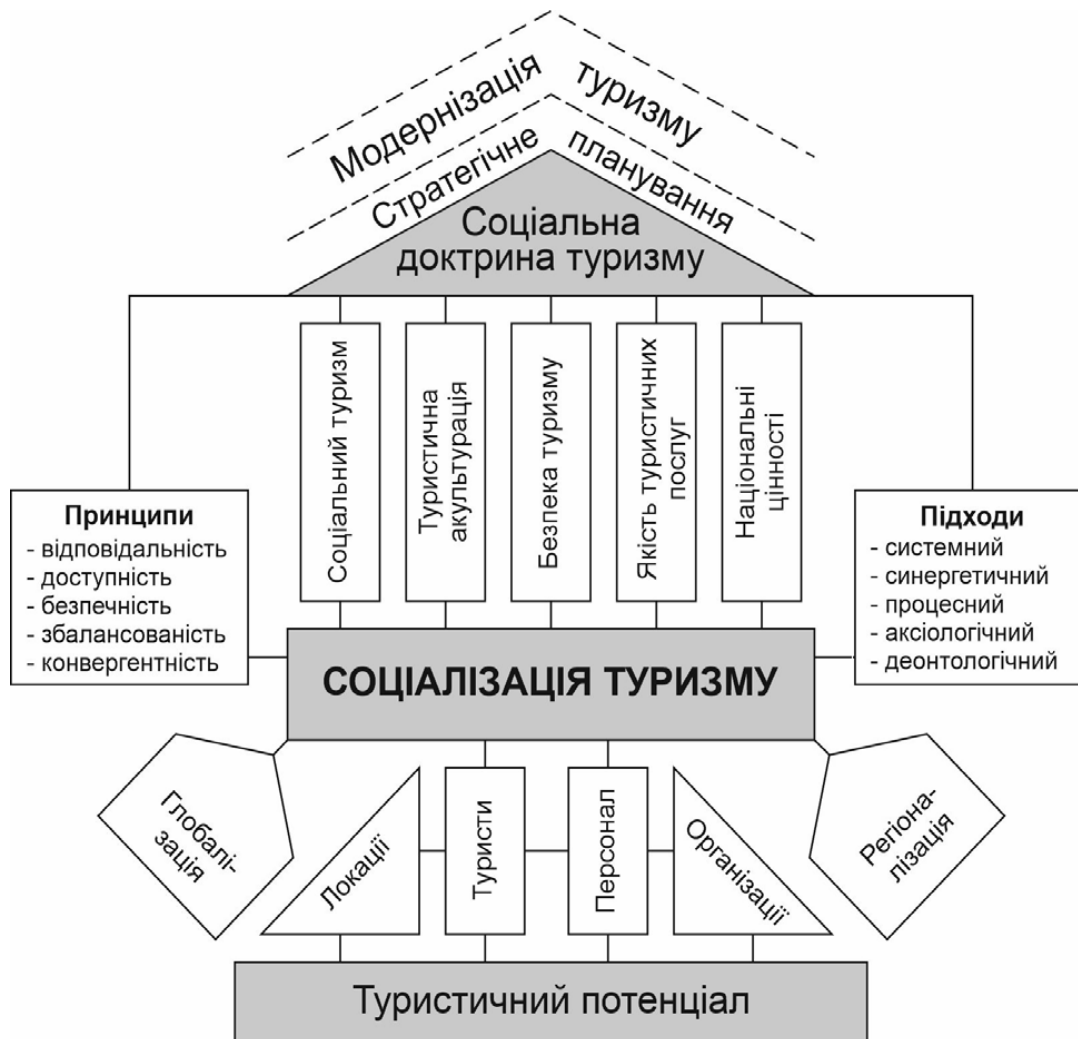

Рис. 1. Методологічні засади соціалізації туризму як передумови формування та реалізації соціальної доктрини

Джерело: [6]

Принцип доступності передбачає забезпечення фізичного, матеріального та психологічного доступу для всіх соціальних груп до різних видів туристичних послуг. Безумовно, повна соціальна доступність для усіх видів туристичної діяльності не є можливою з об'єктивних причин, однак різні види і форми туризму мають бути максимально охоплені соціально доступними програмами та спеціалізованими видами туристичних подорожей.

Принцип безпечності зумовлений ключовим значенням у забезпеченні якості туристичних послуг такої її характеристики як безпека. Варто зауважити, що для різних форм і видів соціального туризму безпечність є критично важливою, адже зумовлює їх соціальну доступність.

Принцип збалансованості у соціалізації туризму ґрунтується на врахуванні впливу різноспрямованих чинників та зрівноваженні інтересів споживачів із потребами представників туристичного бізнесу. Соціальний туризм, який часто вимагає залучення альтернативних джерел фінансування, не повинен бути збитковим для туристичних підприємств, але водночас має залишатись соціально доступним для категорії туристів із невисоким рівнем доходу. Важливим аспектом реалізації цього принципу є також збалансування інтересів держави, регіонів та територіальних громад, а також взаємодії у системі «туризм-навколишнє природне середовище».

Принцип конвергентності полягає у необхідності уніфікації та стандартизації туристичного обслуговування для гарантування безпечності і доступності відповідних послуг. Конвергентність зумовлена передусім впливом процесів глобалізації на туристичну діяльність і, відповідно до принципу збалансованості, забезпечуючи інтереси окремих соціальних груп, не має завдавати шкоди регіональному та локальному соціальному середовищу і туристичній привабливості унікальних ресурсів і об'єктів.

Основними методологічними підходами до наукового аналізу соціалізації туризму, які мають бути врахованими при формуванні та реалізації соціальної доктрини туризму, є системний, синергетичний, процесний, аксіологічний, деонтологічний [6].

На системному підході базується аналіз процесів соціалізації туризму як складної взаємодії різних елементів та підсистем на локальному, регіональному, національному та глобальному рівнях. Соціалізація туризму як взаємодія двох систем – соціальної сфери

і сфери послуг у межах невиробничої сфери економіки – є багатоаспектним процесом, під час аналізу якого потрібно враховувати складну взаємодію чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, відповідно до якої соціалізація туризму є нелінійним процесом і може розглядатися із позицій синергетичного підходу. Особливо актуальним цей підхід є у кризові періоди розвитку туристичної сфери, адже тоді з'являється можливість прогнозування її майбутніх трансформацій, зокрема під впливом соціальних чинників.

Процесний підхід у дослідженнях соціалізації туризму зумовлений постійністю і динамікою процесів взаємодії соціальної і туристичної сфери. Він дає змогу проаналізувати тенденції досліджуваних процесів та здійснити прогнозування їх напрямів у майбутньому. Соціалізація туризму базується на цінностях, які притаманні як туристам, що реалізують свої інтереси та потреби під час подорожей, так і туристичним локаціям, зокрема їх соціальної підсистеми.

Вагоме ціннісне наповнення має і сам туризм як явище та вид діяльності з пізнавальним, освітньо-виховним і оздоровчим аспектами. Зважаючи на те, що під час туристичної діяльності взаємодіють представники різних соціальних груп, національностей, рас, у цьому процесі неодмінно має враховуватися і аналізуватися деонтологічний аспект. Отже, дослідження соціалізації туризму в сучасних умовах неможливі без врахування проблем дотримання морально-етичних норм як з боку туристів, так і персоналу туристичних підприємств.

З урахуванням охарактеризованих принципів та підходів до наукового аналізу соціалізації туризму можна виокремити п'ять компонентів цього процесу, на яких має базуватися розроблення соціальної доктрини туризму: соціальний туризм, туристична акультурація, безпека туризму, якість туристичних послуг, національні цінності [6].

Варто зауважити, що практичним втіленням соціальної доктрини туризму є процеси стратегічного планування і сформовані таким чином документи (концепції, стратегії і програми розвитку туризму як на національному, так і на регіональному рівні). Основним ефектом стратегічного планування у сфері туризму має бути модернізація туризму як виду економічної діяльності і соціального явища.

Висновки. Отже, соціалізація туризму є складним процесом взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників за посередництвом процесів глобалізації та регіоналізації, що базується

на структурно-функціональних особливостях туристичного потенціалу території та імплементується через низку напрямів соціального розвитку туризму в концептуальну основу формування соціальної політики у туристичній сфері, що може бути сформульована у вигляді соціальної доктрини туризму.

Із врахуванням просторових відмінностей туристичного потенціалу оптимальним об'єктом розробки та впровадження соціальної доктрини туризму є держава. Саме на національному рівні шляхом інтеграції різноспрямованих процесів розвитку туристичної сфери регіонів, з урахуванням гло-

бальних тенденцій та цінностей, можливою є розробка концептуальної моделі соціально орієнтованого розвитку туризму, на підставі якої доцільним є розроблення національної туристичної стратегії, а також регіональних програм. Ключовою цінністю, яка має враховуватися на всіх рівнях реалізації соціальної доктрини туризму, є людиноцентризм, адже людина як споживач туристичних послуг і працівник сфери туризму є найважливішим елементом функціонування сучасних туристичних систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Задорожна К.І. Соціальний туризм у системі туристичної галузі: концептуалізація та інтеграція. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. 2016. № 2(62). С. 17–27.
2. Зибарева О.В. Девіантна соціалізація економіки: регіональний вимір : монографія. Львів : Ін-т регіон. дослідж. НАН України, 2014. 383 с.
3. Каленюк І.С., Котенко Т.М. Соціальні аспекти розвитку рекреації і туризму як значущого сегменту світового господарства: теоретико-методологічні засади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2015. Вип. 3. С. 172–176.
4. Федоришина Л.М., Шевчук Л.Т. Міграційна акультурація в системі сучасного розвитку українського суспільства. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2015. Т. 20. Вип. 6. С. 192–197.
5. Федорченко В.К. Соціоінтегративна сутність туризму (соціально-філософський та праксеологічний аспекти). URL: https://tourlib.net/books_ukr/filotur16.htm (дата звернення: 01.08.2021).
6. Феленчак Ю.Б. Формування і реалізація соціальної доктрини туризму : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.07. Львів, 2021. 453 с.

REFERENCES:

1. Zadorozhna, K.I. (2016) Sotsialnyi turizm u systemi turystychnoi haluzi: kontseptualizatsiia ta intehratsiia [Social tourism in the tourism industry: conceptualization and integration]. *Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute*, 2(62), 17–27. (in Ukrainian)
2. Zybareva, O.V. (2014) *Deviantna sotsializatsiia ekonomiky: rehionalnyi vymir* [Deviant socialization of the economy: regional dimension]. Lviv: In-t rehion. doslidzh. NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
3. Kaleniuk, I.S., Kotenko, T.M. (2015) Sotsialni aspekty rozvytku rekreatsii i turyzmu yak znachushchoho segmentu svitovoho hospodarstva: teoretyko-metodolohichni zasady [Social aspects of the development of recreation and tourism as a significant segment of the world economy: theoretical and methodological principles]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 3, 172–176. (in Ukrainian)
4. Fedoryshyna, L.M., Shevchuk, L.T. (2015) Migrantsiina akulturatsiia v systemi suchasnoho rozvytku ukrain-skoho suspilstva [Migratory acculturation in the system of modern development of Ukrainian society]. *Bulletin of Odessa National University. Series: Economics*, 20(6), 192–197. (in Ukrainian)
5. Fedorchenko, V.K. (n.d.) *Sotsiointehrativna sutnist turyzmu (sotsialno-filosofskyi ta prakseolohichni aspekty)* [Socio-integrative essence of tourism (socio-philosophical and praxeological aspects)]. Retrieved from: https://tourlib.net/books_ukr/filotur16.htm (in Ukrainian)
6. Felenchak, Yu.B. (2021) Formuvannia i realizatsiia sotsialnoi doktryny turyzmu [Formation and implementation of the social doctrine of tourism]. Doctor's thesis. Lviv. (in Ukrainian)